

Tıp Fakültelerinde Eğitim Sorumlularının Sosyal Hesap Verebilirliğe Yönelik Görüşleri; nitel bir çalışma

The Opinions of Faculty Members Responsible for Medical Education on Social Accountability: a qualitative study

Selçuk Akturan¹, (Orcid: 0000-0003-4448-8899)

Özlem Sarıkaya² (Orcid: 0000-0002-6962-1185)

1-Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi, Trabzon - Türkiye

2-Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul - Türkiye

Sorumlu yazar: Selçuk Akturan. E-Posta: selcukakturan@gmail.com

Özet

Amaç: Toplum sağlığını koruma, geliştirme ve hasta bakımının gittikçe artan karmaşık yapısı içinde bireysel ve toplumsal beklenti ve ihtiyaçları karşılayacak hekimlerin eğitim ve araştırma faaliyetlerinin sosyal hesap verilebilirlik yaklaşımıyla düzenlenmesi gün geçtikçe daha fazla kabul görmektedir. Bu çalışmada, tıp fakültelerinde eğitiminin planlanması ve yürütülmesinde rolü olan anahtar kişilerin sosyal hesap verebilirliğe yönelik görüşlerini derlenmiş, program geliştirme ve değerlendirme süreçlerine yansımaları değerlendirilmiştir.

Gereç ve Yöntem: Niteliksel yöntemle tasarlanan çalışmada İstanbul'da Ulusal Çekirdek Eğitim Programı -2014'te (UÇEP-2014) belirtilen yeterliklerle uyumlu mezuniyet öncesi tıp eğitimi programlarından mezun vermiş 4'ü devlet ve 7'si vakıf/özel üniversitesi olmak üzere belirlenen toplam 11 tıp fakültesinin web sayfalarından elde edilen iletişim bilgileri üzerinden ulaşılan ve çalışmaya

katılmayı kabul eden, eğitimin planlanmasında ve sürdürülmesinde rol alan öğretim üyeleri ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sesli olarak kaydedildikten sonra metin halinde çözümlenmiş ve iki araştırmacı tarafından içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Analizi sonucunda belirlenen temalar araştırmacılar tarafından gruplandırılarak yorumlanmıştır.

Anahtar sözcükler:

sosyal hesap verebilirlik, sosyal sorumluluk, tıp eğitimi, nitel araştırma

Keywords:

social accountability, social responsibility, medical education, qualitative research
Gönderilme Tarihi

Submitted:08.04.2020

Kabul Tarihi

Accepted: 24.06.2020

Bulgular: Sosyal hesap verebilirlik kavramını çoğu katılımcı topluma karşı sorumluluk, topluma verilen söz ve şeffaflık olarak tanımlamıştır. Tıp fakültelerinde sosyal hesap verebilirliğe yönelik faaliyetlerin yapılandırılması, uygulanması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi süreçlerinde; kurum yönetiminin desteği, ilgili tüm paydaşların süreçte rol alması ve işbirliği ile kurumsal politikaların sürekliliğinin önemi değerlendirmeler sonucunda belirlenen temel görüşlerdi.

Sonuç: Tıp eğitiminde sorumluluğu olan anahtar kişilerin sosyal hesap verebilirlik kavramını topluma karşı sorumluluk çevresinde anlamlandırdığı görülmektedir. Katılımcılar sosyal hesap verebilirlik kavramı ve eğitime yansıtılması çalışmalarının kurumsal olarak tartışılması,

Künye: Akturan S, Sarıkaya O. Tıp Fakültelerinde Eğitim Sorumlularının Sosyal Hesap Verebilirliğe Yönelik Görüşleri; nitel bir çalışma 2020;19(59):65-76

anlaşılmasına ve özümsemesine yönelik yeterli zaman ve uygun aktivitelerin yaratılması gerektiğine, yanı sıra ulusal görüş birliği yaratacak çalışmaların da bu sürece yapacağı katkıya vurgu yapmıştır.

Abstract

Background: *Within the complex interactions of preventive medicine and health care, it has been increasingly accepted that educational and research activities of physicians should meet individual and social expectations in frame of social accountability. In this study, the opinions of key people who have role in undergraduate medical education curriculum development were compiled, and their reflection on the curriculum development and evaluation processes were evaluated.*

Methods: *This is a qualitative study. In Istanbul, 11 medical schools (4 state medical schools, 7 private medical schools), which were graduated their students based on national core competencies, were selected. The contact information obtained from the web pages of medical schools. Semi-structured interviews were held face to face with faculty members who played an important role in medical education. The voice records of interviews were taken, and turned into text. Then, content analysis was done by two researchers. The themes determined as a result of the analysis were grouped and interpreted.*

Results: *The concepts of social accountability evoked in the participants were responsibility society, promise to society, and transparency. Institutional support, stakeholder engagement and policy continuity have been evaluated as the main results of the compiled opinions on the processes of development, implementation and evaluation of social accountability activities.*

Conclusion: *Key people made sense of the concept of social accountability around responsibilities to society. It was emphasized that sufficient time should be spent for understanding and discussion of social accountability in curriculum development activities. In addition, national consensus on social accountability would contribute to those processes.*

GİRİŞ

Tıp Fakültelerinin temel amaçları toplumun ihtiyaçlarına uygun bir çerçevede tıp eğitimi ve sağlık hizmeti vermek ve bilimsel bilginin geliştirilmesi için araştırmalar gerçekleştirilmektir; bu nedenle, sosyal hesap verebilirlik tıp pratiğinin hem de tıp fakültelerinin temelini oluşturur (1,2). Sosyal hesap verebilirlik her tıp fakültesinin planları, eylemleri ve eğitim-araştırma sonuçlarında beklenmelidir. Bununla birlikte, her tıp fakültesi ulusal düzeyde çerçeve bir eğitim programına sahip olmanın yanı sıra sosyal hesap verebilirlik bağlamında programının bir bölümünü kendi yöresinin ve bölgesinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenleyebilir.

Boelen ve Heck tarafından 1995 yılında Dünya Sağlık Örgütü için geliştirilen ve tanımlanan sosyal hesap verebilirlik kavramı şöyle tanımlanmıştır (3):

‘Tıp fakültelerinin eğitim, araştırma ve hizmet faaliyetlerini, hizmet ettikleri toplum, bölge ve/veya ulusun öncelikli sağlık sorunlarını ele almaya yönlendirme yükümlülüğüdür. Öncelikli sağlık sorunları (kaygıları) hükümetler, sağlık kuruluşları, sağlık uzmanları/profesyonelleri ve halk tarafından ortak olarak tanımlanır.’

Toplum sağlığını koruma, geliştirme ve hasta bakımının gittikçe artan karmaşık yapısı içinde bireysel ve toplumsal beklenti ve ihtiyaçları karşılayacak bir sağlık sisteminin, eğitim ve araştırma faaliyetlerinin sosyal hesap verebilirlik yaklaşımıyla düzenlenmesi gün geçtikçe daha fazla kabul görmektedir (2). Kanada 2001’de “Sosyal Hesap Verebilirlik: Kanada Tıp Okulları İçin Bir Vizyon” raporuyla sosyal hesap verebilirliğin ilk uygulayıcılarından biri olmuştur (4). ‘Kanada’da Tıp Eğitiminin Geleceği (MYB): MD Eğitimi’ ve ‘Kanada’da Mezuniyet Sonrası Tıp Eğitimi İçin Toplu Bir

Vizyon' gibi raporlar da sosyal hesap verilebilirlik kavramının eğitim uygulamalarının temelini oluşturduğunu doğrulamaktadır (5-9). Son on yılda Tıp Fakültelerinin Sosyal Sorumluluk Konusunda Evrensel Uzlaş (Global Consensus for Social Accountability of Medical Schools-GCSA, 2010) (10), Dünya Sosyal Sorumluluk Zirvesi-2017 (11), THEnet (Sağlık Eşitliği Ağ Eğitimleri) okulları (12) gibi akademik aktiviteler, çalışmalar ve yayınların sayısının artmasıyla sosyal hesap verilebilirlik kavramının önemi daha da artmıştır (13). Sosyal hesap verilebilirlik kavramı, tıp fakültelerinin eğitim, araştırma ve hizmet çalışmalarını toplum, bölge ve/veya ülkenin öncelikli ihtiyaçlarına uygun bir şekilde düzenleme ve sunma yükümlülüklerini vurgulayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu ihtiyaçların belirlenmesinde özellikle yetersiz hizmet alan grupların göz önünde bulundurulmasının yanı sıra, ihtiyaç belirleme çalışmalarında toplumun, hükümetlerin, sağlık çalışanları ve sağlık örgütlerinin ortaklaşa çalışmasının bir sosyal sorumluluk olduğu belirtilmektedir (1,13).

AMEE'nin (The Association for Medical Education in Europe) 2012'de tıp eğitiminde üstün performans ve mükemmelliği teşvik etmek için başlattığı ASPIRE (International Recognition of Excellence in Medical Education) girişiminde uluslararası tıp fakülteleri tarafından kabul gören standartlar veya kriterler seti ile tanımlanmıştır (14-17). ASPIRE girişiminin seçtiği ilk üç mükemmeliyet alanı; öğrencilerin değerlendirilmesi, öğrencilerin katılımı ve sosyal hesap verilebilirliktir. ASPIRE, bu alanlarda ödüller belirlemiş, bu ödüllere başvuruda bulunan tıp fakültelerinin değerlendirilmesinde kullanılacak kriterleri geliştirmek üzere uzman panelleri gerçekleştirmiştir. Sosyal hesap verilebilirlik

konusundaki ASPIRE kriterleri, tıp fakültelerine kendi sosyal hesap verilebilirliklerini değerlendirmeleri için (bazen sosyal görev olarak da adlandırılmaktadır) yararlı bir çerçeve sunmaktadır (16,17).

Ulusal Çekirdek Eğitim Programı'nın 2014 güncellemesinde yer almayan sosyal güvenilirlik ve sosyal hesap verilebilirlik kavramlarına yönelik ilk çalışmalar çeşitli Tıp eğitimi Sempozyum ve Kongrelerinde gündeme getirilmiştir (18, 19). Tıp Eğitimi Programlarının Değerlendirilmesi ve Akreditasyonu Derneği (TEPDAD) Türkiye'deki Tıp Fakültelerinin sosyal hesap verilebilirlik ve sosyal sorumluluk kapasitelerinin geliştirilmesini desteklemek amacıyla 2019'da 'Türkiye Sosyal Güvenilir (Hesap Verebilir) Tıp Fakültesi Belirleyicileri Ulusal Belgesi' geliştirmiş ve yayınlamıştır (20). Bu belgede Tıp Fakültelerinin sosyal yükümlülükleri, sosyal sorumluluk, sosyal duyarlılık ve sosyal güvenilirlik olmak üzere üç düzeyde tanımlanmış, sosyal hesap verilebilirliğin (sosyal güvenirliliğin) bu sürecin en üst aşaması olduğu belirtilmiştir. TEPDAD Belgesi'nde, bir tıp fakültesinin eğitim, araştırma ve sağlık hizmetine yönelik çalışmalarını toplumun ihtiyaçlarını gözönünde bulundurarak planlaması, ilgili taraflarla birlikte çalışma fırsatı yaratması ve uygulamalarında nitelik ve maliyet bileşenlerini de dikkate alan bir anlayışla toplum yararını gözetmeyi kapsayacak bir süreç sonunda sosyal hesap verilebilir düzeye erişebileceği vurgulanmaktadır. Böylece sosyal hesap verilebilirlik kavram ve çerçevesi kurumsal eğitim programı geliştirme çalışmalarının temel dinamikleri arasındaki yerini almaya başlamıştır (20).

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'da faaliyet gösteren Tıp Fakültelerindeki yöneticilerin, tıp eğitimi anabilim dalı öğretim üyelerinin ve kurumlarında eğitimin planlanması ve

yürütülmesinde rolü olan anahtar kişilerin sosyal hesap verebilirliğe yönelik görüşlerini derlemek, tıp eğitim programı geliştirme ve değerlendirme süreçlerine yansımaları değerlendirmektir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Niteliksel desenle tasarlanan araştırmada İstanbul'da en az bir dönem mezun vermiş tüm devlet ve vakıf tıp fakültelerine ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırma kapsamına alınan tıp fakültelerinden amaca yönelik örneklem doğrultusunda, kurum yöneticileri ve/veya eğitimin planlanmasında/sürdürülmesinden görevli öğretim üyeleri ve/veya tıp eğitimi anabilim dallarında görevli öğretim üyeleri gibi anahtar kişilerin çalışmaya dahil edilmesine karar verilmiştir. Bu amaçla Fakültelerin web sayfalarındaki iletişim kanalları aracılığıyla örneklem kapsamına giren kişilere görüşme daveti iletilmiştir. Görüşme davetini kabul eden öğretim üyeleri ile Aralık 2018- Haziran 2019 sürecinde yarı yapılandırılmış bir görüşme formu eşliğinde yaklaşık 30 dakika süren yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan temel başlıklar: 'Sosyal hesap verebilirlik kavramının kurumsal ve ulusal düzeyde tanımı ve kapsamı konusundaki düşünceler'; 'Kurumsal olarak bu kavrama yönelik yapılan veya planlanan çalışmalar'; 'Kavramsal çerçeve ile ilişkili Ulusal ve Uluslararası çalışma ve düzenlemelere yönelik görüş ve öneriler' şeklinde sınıflandırılmıştır. Görüşmeler araştırmacılar ve katılımcıların birlikte belirlediği ortamlarda

gerçekleştirilmiş, veriler izin alındıktan sonra sesli olarak kaydedilmiş ve daha sonra ses kayıtları metinler halinde çözümlenmiştir. Araştırmacılar derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanan niteliksel verileri içerik analizi ile değerlendirmiştir. İçerik analizi iki aşamada gerçekleştirilmiş olup, ilk aşamada görüşmeyi yapan araştırmacı metinleri tek tek okuyarak formda yer alan temel başlıkların altında oluşan ek temaları belirlemiştir. Analizin bir sonraki aşamasında iki araştırmacı ilk temaları tekrar gözden geçirmiş ve bazı temaların gruplandırılarak birlikte yorumlanması, bazı temaların ise içerik analizine eklenmesi kararı verilmiştir. Üçüncü aşamada belirlenen temalar ve tema gruplarını en iyi temsil eden görüşmeci alıntıları belirlenmiş ve görüşmeci çeşitliliği gözetilerek bulgularda özetlenmiştir.

Çalışma için Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. (Protokol No: 09.2019.193)

BULGULAR

Çalışma davetini alan ve görüşmelere katılmayı kabul eden 7 farklı kurumdan (4 devlet üniversitesi, 3 vakıf üniversitesi), 4 eğitimden sorumlu Dekan yardımcısı (DY), 6 Tıp Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi (TEAD, asıl kadrosu TEAD'da olanlar bu başlık altında değerlendirilmiştir), 6 eğitim planlama ve yürütme kurullarında görevli öğretim üyesi (EPYK) toplam 16 öğretim üyesi ile yapılan görüşmelerde erişilen ana tema ve alt temalar Tablo 1'de özetlenmiştir.

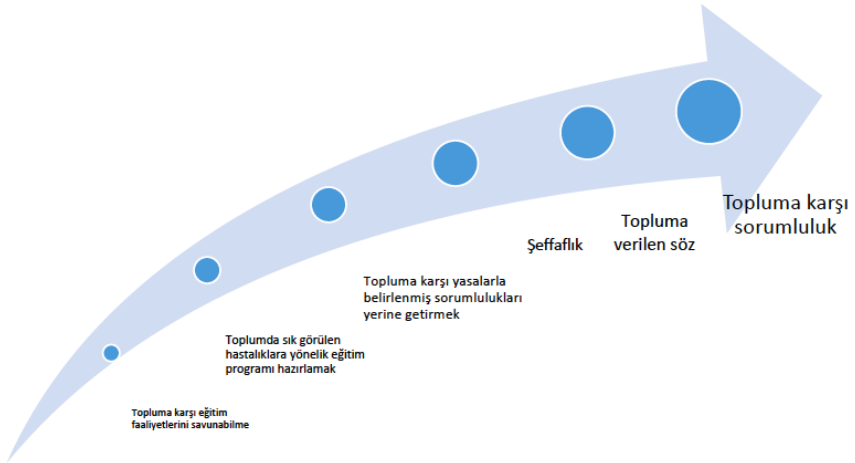
Tablo 1. Görüşme verilerinin içerik analizi sonucunda ortaya çıkan temalar ve alt temalar

Temel başlıklar/Temalar	Alt temalar
Sosyal Hesap verebilirlik ve Sosyal sorumluluk kavramı hakkındaki düşünceler	*Toplum karşı sorumluluk, *Topluma verilen söz, *Şeffaflık *Topluma karşı yasalarla belirlenmiş sorumlulukları yerine getirmek *Toplumda sık görülen eğitim programlarına yönelik eğitim program hazırlamak *Topluma karşı eğitim faaliyetlerini savunabilme

Temel başlıklar/Temalar	Alt temalar
Fakültelerde Sosyal Hesap verebilirlik ve Sosyal sorumluluk çerçevesinde yürütülen çalışmaların durumu: güçlü yanlar	*Akreditasyon kapsamında kurumsal bir politika oluşturmaya yönelik faaliyetler *Yönetmelik desteğinin önemi *Kurumsal tartışma yoluyla anlama ve kabul için zaman harcanması
Fakültelerde Sosyal Hesap verebilirlik ve Sosyal sorumluluk çerçevesinde yürütülen çalışmaların durumu: Engeller	*Fakülte yönetiminin atanma sıklığının ve bir önceki yönetimlerden devralınan çalışmaların aksamaması *SH'e yönelik planlamaların sürdürülebilirliği/sürekliliği *Disiplin temelli yaklaşımların değişimin karşısında yarattığı dinamikler *Yönetimlerin kurum içi dinamikleri etkileyecek kararlar alma *konusundaki yaklaşımları
Sosyal hesap verebilirlik ve Sosyal sorumluluk çerçevesinde ulusal düzeyde yapılması önerilen çalışmalar	Merkezi düzeyde kararlar-Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK), Tıp Dekanları Konseyi, vb. TEPDAD'ın akreditasyon standartları Ulusal diğer kurumların da sosyal hesap verebilirliğe yönelik çalışmaları ve işbirliği

Sosyal Hesap verebilirlik ve Sosyal sorumluluk kavramı hakkındaki düşünceler Katılımcıların 'sosyal hesap verebilirlik' ve sosyal sorumluluk kavramlarına yönelik görüşleri incelendiğinde düşüncelerin; 'topluma karşı sorumluluk', 'topluma verilen söz',

'toplumda sık görülen hastalıklara yönelik eğitim programı hazırlamak', 'topluma karşı yasalarla belirlenmiş sorumlulukları yerine getirmek', 'şeffaflık' ve 'topluma karşı eğitim faaliyetlerini savunabilme' olarak ifade edildiği görülmüştür: (Grafik 1)

Grafik 1. Sosyal hesap verebilirlik kavramının görüşmecilerde çağrıştırdığı tanımlar ve kapsamlar.

"Fakültenin topluma 'Ben, senin sağlık sorunlarının üstesinden gelebilecek hekimler yetiştiriyorum.' diyebilmesi ve bunun garantisini verebilmesi olarak tanımlıyorum." K-5/EPYK

"İlk olarak aklıma gelen şey 'şeffaflık'tır, çünkü yaptığımız ya da yapmadığımız şeylerle ilgili 'Niye yaptım?' ya da 'Niye yapmadım?' ı açıklayan bir kavram, dolayısıyla yapılan işler hakkında bir 'şeffaflık' duygusu oluşuyor." K-1/DY

"Aklıma ilk gelen şey toplumda sık görülen sağlık sorunlarının ele alındığı bir eğitim müfredatının yapılandırılmış olmasıdır." K-2/TEAD

'Sosyal hesapverebilirliği, topluma 'geleceğin hekimlerini sizin ihtiyaçlarınız doğrultusunda geliştirilmiş eğitim müfredatı ile hazırlıyoruz'u savunabilecek faaliyetlerde bulunmak olarak anlıyorum.' K-10/TEAD

Fakültelerde Sosyal Hesap verebilirlik ve Sosyal sorumluluk çerçevesinde yürütülen çalışmaların durumu: güçlü yanlar

Kurumsal düzeyde sosyal hesap verebilirlik ve sosyal sorumluluğa yönelik yapılan veya yapılması planlanan çalışmalara ilişkin görüşler incelendiğinde; Sosyal sorumluluk ve hesap verebilirlik kapsamında yapılan kurumsal çalışmaların gerek iç gerekse dış bileşen ve taraflarla ortaklaşa oluşturulması için çalışmalar yapılabileceği belirtilmiştir. Kavramın anlaşılmasına yönelik kurum içi aktivitelerin yönetim tarafından desteklenmesinin önemli olduğu, sosyal hesap verebilirlik çerçevesinde istek ve bilgi birikimi oluşuncaya dek tartışma/anlama süreçlerinin yaşanması gerektiği ifade edilmiştir. Kurumsal çalışmalar olgunlaşmadan merkezi karar ve yürütme yetkisine sahip yapıların etkisinin yaptırım gücüne sahip olsa da kurumsal dinamikleri etkileme konusunda yaratacağı itici gücün sınırlı olacağı düşünülmektedir :

"Akreditasyon sürecinde 'paydaş analizinde' toplumun beklentilerine, vatandaşın tıp fakültesinden nasıl bir hekim yetiştirmesini beklediğine yönelik dış paydaş analizi üzerinde çalışıyoruz. Buradaki amacımız da aslında 'sosyal hesap verebilir' olmaktır." K-2/TEAD

'Öncelikle fakültelerin sosyal hesap verebilirlik konusunda bilinçli ve istekli olması gerektiğini düşünüyorum. Sosyal hesap verebilirliğin ne olduğunu anlarsa, isterler. YÖK bu konuda bir genelge yayınlayıp fakültelerin yapılanmasını isterse, 'hadi bakalım, bunu yapacaksınız!' derse çok etkisi olmaz bizde, altı boş olur. Tabii ki bir çerçeve belirlenmeli, ancak öncelikle sosyal hesap verebilirliğin ne olduğunun anlaşılması gerekiyor. Bu konuda çalışan gönüllü insanlar var, ama sosyal hesap verebilirlik yeni bir söylem, tam anlaşılması 'workshop' lar düzenlenebilir.' K-3/EPYK

"Bizim bu konuyu tepeden başlatmamız lazım, yani fakülte yönetiminin farkındalığının olması lazım. Öncelikle sosyal hesap verebilirliği tanımlamak ve kapsamını anlatmak lazım. Sonrasında, dünyada bu anlamda yapılanları araştırıp, 'kurumumuzda neler yapabiliriz?'i konunun tüm paydaşlarıyla düşünmemiz lazım." K-4/TEAD

Fakültelerde Sosyal Hesap verebilirlik ve Sosyal sorumluluk çerçevesinde yürütülen çalışmaların durumu: Engeller

Katılımcılar, sosyal hesap verebilirlik kavramı eğitim programının hedef ve bileşenlerinden biri olarak tanımlansa bile fakültelerdeki mevcut disiplin temelli yaklaşımın kavramsal çerçeve oluşturulmasına yönelik ortak bir görüş oluşturma çabalarının önündeki en önemli engel olduğu vurgulamıştır:

'Fakültelerdeki mevcut disiplin temelli eğitim anlayışının (kağıt üzerinde iyileştirmeler söz konusu olsa da) bırakın topluma hesap vermeyi, fakültesine bile hesap vermeyi engellediğini

düşünüyorum. Dolayısıyla toplumun ihtiyaçları doğrultusunda, sosyal hesap verebilirliği güçlendirecek yetkinlik odaklı müfredat geliştirme çalışmalarına önem verilmesi gerekmektedir.’ K-13/DY

"Fakültelerde dokunulamayan birimler var; anabilim dalları/disiplinler gibi. Bir şey önerdiğiniz zaman 'Ben 40 yıldır bu işi yapıyorum, sen mi bana öğreteceksin?' gibi bir yaklaşımda bulunuyorlar. Bu direnci tek başına bizim aşmamız çok zor, fakülte yönetiminin bu konuda desteği ve kararlılığı çok önemli." K-8/TEAD

Katılımcılar Tıp Fakültelerinin yönetim kadrolarının hizmet sürelerinin kısalığını kurumsal düzeyde alınan kararlar ve planlamaların yürütülmesinde önemli bir engel olarak görmektedirler. Görevi devralan yönetimlerin bir önceki dönem başlatılan eğitim çalışmalarının sürekliliğini sağlama konusunda farklı yaklaşımları olabileceğini, bunun da sosyal hesap verebilirliğe yönelik çalışmaların sürekliliğinin sağlanmasında sınırlandırıcı etkenlerden biri olduğu vurgulanmıştır:

'Fakülte yönetimlerinin ortalama ömürleri çok kısa, dolayısıyla bu kısa süre içerisinde gerek müfredat geliştirme faaliyetlerinde gerekse diğer konularla ilgili anabilim dalları ile sirtüşme yaşamak istemiyorlar. Zaten gelen yönetim de çoğu zaman bir önceki yönetimin yaptıklarını benimsemeyip yeniden değiştirmeye çalışıyor, dolayısıyla sosyal hesap verebilirlik için gereken kurumsal sürekliliği oluşturmak da oldukça zor oluyor.’ K-15/EPYK

Sosyal Hesap verebilirlik ve Sosyal sorumluluk çerçevesinde Ulusal Düzeyde Yapılması Önerilen Çalışmalar

Kurumsal düzeyde varolan engellerin ulusal düzeyde sosyal hesap verebilirliğin benimsenmesi ve yaygınlaşması ile aşılabileceğini belirten katılımcılar, bu sürece

diğer meslek eğitimi veren okulların da dahil olmasının sürece katkı sağlayabileceğini vurgulamıştır.

"Tıp eğitiminde sosyal hesap verebilirlik kavramına yönelik TEPDAD'ın bir çalışması var, bizden de görüş istendi. Anladığım kadarıyla bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda tıp fakültelerine sosyal hesap verebilirliğe yönelik çalışmalarında kullanılmak üzere önemli bir kılavuz hazırlanacak. Bunun çok önemli bir kaynak olacağını düşünüyorum." K-10/TEAD

"Tıp eğitiminin sosyal hesap verebilir olması gerektiğini düşünüyoruz, ancak diğer kurumlar da hesap verebilir bir yapıda olmalı. Hatta tıp fakültelerinin tek başına hesap verebilir olması bazı olumsuzluklara neden olabilir. Diğer kurumlarla birlikte çalışarak bu işi başarabileceğimizi düşünüyorum. Sadece tıp fakültelerinin ve/veya hastanelerin sosyal hesap verebilir olması birşeyi çözmez." K-1/DY

TARTIŞMA

Çalışmamızda sosyal hesap verebilirlik kavramının katılımcılar için anlamları, topluma karşı sorumluluk, topluma verilen söz, tıp eğitimi programlarının toplumun ihtiyaçlarına göre hazırlamak ve buna göre sürdürülen eğitim faaliyetlerini savunmak ve tüm bu süreçte şeffaf olmak çerçevesinde tanımlanmıştır.

Tıp eğitiminde sosyal hesap verebilirlik kavramının kapsam ve tanımına yönelik tartışmalar henüz yeni olsa da, bazı kaynaklarda kurumun hizmet önceliklerini toplumun problemlerine yönelik sunma yükümlülüğü olarak vurgulanmaktadır (3, 21). Buna karşılık bazı kaynaklarda ise sosyal hesap verebilirlik kavramı tıp eğitimi veren ve alan tarafların gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde toplumun ihtiyaçlarını incelemek, bütün eylemlerini bu farkındalık ve sorumluluk anlayışıyla savunmak şeklinde tanımlanmaktadır (22). Kavramla ilgili

toplum yararını, toplumun ihtiyaçlarını gözetmek ve bunun için faaliyet göstermek ortak bileşenler olarak dikkat çekmektedir (23,24). Bu bilgiler bağlamında, çalışmada tıp eğitimi için sorumluluk alan kişilerin sosyal hesap verebilirlik tanımına yönelik ‘topluma karşı sorumluluk’ ve ‘topluma verilen söz’ çerçevesinde ifade etmeleri kaynaklarda belirtilen vurgularla ortaklaşmaktadır. Çalışmada ifade edilen ‘şeffaflık’ vurgusunun sosyal hesap verebilirliğe yönelik tanımlamaları zenginleştiren bir bulgu olduğu görülmektedir.

Eğitimin planlanması, yürütülmesi ve çeşitli aşamalarda öneri ve karar verme sorumlulukları olan katılımcıların tıp fakültelerinin sosyal hesap verebilirlik kavramına yüklenen anlamın netleştirilmesi ve eğitim programına yansıtması için önemli bileşenlerden birinin yönetim desteği olduğunu vurgulamaları önemlidir. Ayrıca, tıp fakültelerinde sosyal hesap verebilirliğe yönelik faaliyetlerin planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve sürdürülebilmesi için kurum içi uzlaşma, ortaklaşma ve bunun için hazırlık yapma sürecinin önemli olduğu belirtilmiştir.

Eğitimde kurumsal yaklaşım ve politika geliştirme sürecinin, kurumsal amaçların belirlenmesi, eylem seçeneklerinin ve potansiyel etkilerinin belirlenmesi ve bunlara uygun organizasyon şeması ve karar alma mekanizmasının tanımlanması ile ilişkili olduğu bilinmektedir. (25). Ülke örnekleri tıp fakültelerinin kurumsal politikalarını geliştirirken okulun bulunduğu bölge ve çevrenin, eğitici ve eğitimde rol alan profesyonellerin özelliklerinin, altyapının ve sağlıkla ilişkili diğer organizasyonlarla etkileşimin önemli olduğunu göstermektedir. Bazı örneklerde eğiticiler kurumsal politika ve eğitim programı geliştirme çalışmalarında etkin

aktörler olarak görülürken (26), bazı örneklerde özellikle tıp eğitiminde değişim süreci gerektiren konularda en önemli faktörün etkili liderler olduğunu göstermektedir (27, 28).

Çalışmada ‘tıp fakültelerinde sosyal hesap verebilirliğe yönelik kurumsal hedeflerin belirlenmesi ve eğitim programının geliştirilmesi sırasında tüm anabilim dallarının ve tüm tarafların birlikte hareket etmelerinin önemi vurgulanmıştır. Katılımcılar sosyal hesap verebilirlik gibi eğitimi programında önemli değişiklikler gerektirecek çalışmalarda ön hazırlık ve tartışma toplantılarının yararlı olacağını, etkin liderliğin önemli olduğunu belirtmiştir. Bu konuda işaret ettikleri en önemli engel anabilim dallarının disiplinler davranma alışkanlığı nedeniyle değişime direnç oluşabileceğidir. Sağlık hizmetinin ve tıp eğitiminin karmaşık doğası gereği, etkinlik temelli tıp eğitimi programının geliştirilmesi sürecinde avantajlar, fırsatlar, sorunlar ve olası çözümleri tartışmak için konuyla ilgili olabilecek tüm tarafların katılımı önemlidir (29). Tıp eğitiminde değişim sürecinin etkin yönetimi, eğitim sorumluları, tüm taraflar ve politika belirleyicilerinin işbirliği düzeyine, açık iletişim ve güçlü desteğe bağlıdır. (30). Ayrıca, eğitim programı geliştirme sürecine etkisi tahmin edilebilen ve edilemeyen tüm faktörleri yönetebilmek için eğitim sorumlularının ve işbirliği yapan tüm tarafların güçlendirilmesi gerekmektedir. Süreçte eğiticilere yönelik tartışma oturumları ve çalıştaylar yoluyla hazırlanan (31), karmaşık dinamiklerle baş etmeyi ve etkili sosyal ağlar geliştirmeyi öğrenen taraflar, tıp eğitimi mezunlarının belirlenen yetkinliklere ulaşabilmesini garanti etmek adına birbirleriyle uyumlu bir şekilde çalışabileceklerdir (32).

Çalışmada katılımcılar tıp fakültelerinin sosyal hesap verebilir olmak için eğitim faaliyetlerinin

ve kurumsal politikalarındaki sürekliliğin garanti altına alınmasının önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Fakülte yönetiminde ve karar vericilerde eğitim politikalarında değişime ihtiyaç olduğu düşüncesi olgunlaşmadığı takdirde yapılan program geliştirme çalışmalarının başarı ile sonuçlanmasının ve sürekliliğinin pek mümkün olmadığı bilinmektedir (33). Bu da eğitimdeki yapılan reformların eğitimciler, öğrenciler, yönetim ve toplumda benimsenmesini zorlaştırmakta, dolayısıyla da değişimin uzun soluklu olmasını engellemektedir (34). Sosyal hesap verebilirliğe yönelik alınacak kararlar ve uygulama sürecinin yönetimi, değişime neden ihtiyaç duyulduğuna yönelik tüm tarafların katılımı ile yapılacak arama/tartışma toplantılarına, ve bunların her aşamada sürdürülmesine ayrılan zamanla doğrudan ilgilidir. (35,36). Değişim yönetimi sürecinde eğitimin organizasyonuna yönelik eğitimcilerin konu ile ilgili eğitimleri, değişime yönelik altyapı ihtiyaçları gibi değişimin önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve değişiminin eğitimde yaratacağı yeni bağlamın özümsemesi süreklilik için önemlidir (34,35,38). Araştırmaya katılan tıp eğitimi sorumluları kurumsal düzeyde yaşanacak engellerin sosyal hesap verebilirlikle ilgili ulusal düzeyde yapılacak çalışmalarla aşılmasının kolaylaşacağını ve örneklerin yaygınlaşmasının yanı sıra, bu sürece diğer meslek eğitimi veren okulların da dahil olmasının önemli katkılar sağlayabileceğini belirtmiştir. Değişimin uzun bir süreç olduğu, belirli evrelerden geçmesi gerektiği, dolayısıyla belirlenen hedeflere hızla ulaşmak için bazı aşamaların atlanmasının sadece hız yanılmasına neden olacağı, sonuçlarının tatmin edici olmayacağı bilinmektedir (38).

Türkiye Sosyal Güvenilir (Hesap Verebilir) Tıp Fakültesi Belirleyicileri Ulusal Belgesi'nde de belirtildiği gibi, sosyal güvenilirlik (hesap verebilirlik) düzeyine erişebilmek için kurumların belli aşamalardan geçerek hazırlanması ve bu aşamaların birbirleriyle ilişkisinin önemsenmesi önemlidir. Öncelikle kurumların sosyal sorumlulukla ilgili görevlerini gerek tıp eğitimi gerekse sağlık hizmeti bağlamında kabul etmesi ve programında bu yönde gözden geçirmesi ilk aşamalardan birisidir. Programdaki kuramsal unsurların toplum içindeki öğretim faaliyetlerine yansması toplumun sağlık gereksinimlerinin ayırt edilmesine, bu ihtiyaçların eğitim programlarına uyarlanması için toplum ve temel paydaşlarla çalışılmasına evrilecektir. Kurumsal hazırlık aşamalarının ulusal düzeydeki planlama ve karar alma süreçlerine yansması ile sosyal hesap verebilirlik aşamalarında üst noktalara erişilebileceği unutulmamalıdır (20).

Sonuç: Çalışma kapsamındaki tıp fakültelerinde mezuniyet öncesi tıp eğitimi planlayan, yürüten ve değerlendiren anahtar kişilerin sosyal hesap verebilirlik kavramını topluma karşı sorumluluk çevresinde algıladığı/anlamlandırdığı görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri tıp eğitimi içinde disiplin temelli örgütlenme yapısı gibi kurumsal engellerin iyi anlaşılması ve kurum içinde değişime yönelik uyum ve hazırlık toplantılarının ilk aşama için önemli olduğunu göstermektedir. Eğitim programında yapılacak değişikliklerin kurumsal olarak tartışılması, anlaşılmasına ve özümsemesine yönelik yeterli zaman ve uygun aktivitelerin yaratılması, yönetim ve karar alma süreçlerinde sürekliliğinin altı çizilmiştir. Yanı sıra, diğer kurumlarda ve ulusal düzeyde görüş birliği yaratacak çalışmaların başlaması ve örneklerin

yaygınlaşmasının da bu sürece yapacağı katkılar vurgulanmıştır.

Accessed March 14, 2020. Available from: <https://afmc.ca/pdf/fmec/FMEC-MD-2015.pdf>.

KAYNAKLAR:

1. Rourke J. AM Last Page: Social accountability of medical schools. *Acad Med.* 2013;88:430.

2. Boelen C. Towards unity for health: Challenges and opportunities for partnership in health development. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2000. Accessed March 22, 2020. Available from: http://www.who.int/hrh/documents/en/TUFH_challenges.pdf.

3. Boelen C, Heck JE. Defining and measuring the social accountability of medical schools. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2015. WHO/HRH/95.7. Accessed March 14, 2020. Available from: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/59441/1/WHO_HRH_95.7.pdf.

4. Health Canada Steering Committee on Social Accountability of Medical Schools. Social Accountability: A Vision for Canadian Medical Schools. Ottawa, Ontario, Canada: Health Canada; 2001.

5. Association of Faculties of Medicine of Canada. The Future of Medical Education in Canada (FMEC): A collective vision for MD education. Accessed March 14, Available from: 2020.<https://afmc.ca/pdf/fmec/FMEC-MD-2010.pdf>.

6. Association of Faculties of Medicine of Canada. FMEC MD 2015: Five years of innovations at Canadian medical schools.

7. Association of Faculties of Medicine of Canada. A collective vision for postgraduate medical education in Canada. https://www.afmc.ca/future-of-medical-education-in-canada/postgraduate-project/pdf/FMEC_PG_Final-Report_EN.pdf. Published 2012. Accessed March 27, 2020.

8. Busing N, Harris K, MacLellan AM, et al. The future of postgraduate medical education in Canada. *Acad Med.* 2015;90:1258–63.

9. Committee on Accreditation of Canadian Medical Schools. Committee on Accreditation of Canadian Medical Schools website. Accessed March 14, 2020. Available from: <https://cacms-cafmc.ca/>.

10. Global Consensus for Social Accountability of Medical Schools (GCSA)- 2010. East London, South Africa. Accessed March 14, 2020. Available from: <http://www.health-socialaccountability.org>.

11. The Network: Towards Unity for Health. World Summit on Social Accountability: Tunis Declaration. Accessed March 14, 2020. Available from: <http://thenetworktufh.org/2017conference/>. Published 2017.

12. THEnet. THEnet website. Accessed March 14, 2020. Available from: <https://thenetcommunity.org/>.

13. Boelen C, Pearson D, Kaufman A, et al. Producing a socially accountable medical school: AMEE guide no. 109. *Med Teach.* 2016;38:1078–91.

14. Harden R. Excellence in medical education— Can it be assessed? *Asia Pacific Scholar TAPS*. 2018;3:1–5.
15. Hunt D, Klamen D, Harden RM, Ali F. The ASPIRE-to-Excellence Program: A global effort to improve the quality of medical education. *Acad Med*. 2018;93:1117–19.
16. Association for Medical Education in Europe. ASPIRE-to-Excellence Award. Accessed March 14, 2020. Available from: <https://amee.org/awards-prizes/aspire-award>.
17. ASPIRE. ASPIRE website. Accessed March 14, 2020. Available from: <http://www.aspire-to-excellence.org/>.
18. Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Standartları-2020. Accessed March 25, 2020. Available from: <http://www.tepdad.org.tr/belgeler>.
19. Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi - Ulusal Çekirdek Eğitim Programı 2014. Accessed March 20, 2020. Available from: <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/ulusal-cekirdek-egitimi-programlari>
20. TEPDAD. 2019. Türkiye Sosyal Güvenilir (Hesap Verebilir) Tıp Fakültesi Belirleyicileri Ulusal Belgesi. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020. Erişim adresi: http://tepdad.org.tr/uploads/files/Belgeler%20ve%20formlar/TEPDAD_Sosyal_Guvenilirlik.PDF
21. Preston R, Larkins S, Taylor J, et al. From personal to global: Understandings of social accountability from stakeholders at four medical schools. *Med Teach*. 2016;38(10):1–8.
22. Clithero-Eridon A, Albright D, Ross A. Conceptualising social accountability as an attribute of medical education. *Afr J Prm Health Care Fam Med*. 2020;12(1):a2213.
23. Abdolmaleki MR, Yazdani S, Momeni S, Momtazmanesh N. Social accountable medical education: a concept analysis. *J Adv Med Educ Prof*. 2017;5(3):108-115.
24. Fox JA. Social Accountability: What Does the Evidence Really Say? *World Development*. 2015;72:346-61.
25. Cleland JA, Nicholson S, Kelly N, Mandy Moffat. Taking context seriously: explaining widening access policy enactments in UK medical schools. *Medical Education* 2015; 49: 25–35.
26. Torjman S. 2005. “What is Policy?” Ottawa: Caledon Institute of Social Policy. Accessed 20 March 2020. Available from: <http://www.caledoninst.org/>.
27. Bland CJ, Starnaman S, Wersal L, Moorehead-Rosenberg L, Zonia S, Henry R. 2000. Curricular change in medical schools: how to succeed. *Acad Med*. 75:575–594.
28. Ball S.J, Maguire M, Braun A, Hoskins K. Policy subjects and policy actors in schools: some necessary but insufficient analyses. *Discourse Stud Cult Politics Educ*. 2011;32(4):611–24.
29. Taber S, Frank J.R, Harris K.A. Identifying the policy implications of competency-based education. *Medical Teacher*. 2010;32: 687–91.

30. Nousiainen M.T, Caverzagie K.J, Ferguson P.C, Jason R. Frank. Implementing competency-based medical education: What changes in curricular structure and processes are needed?. *MEDICAL TEACHER*, 2017;39(6):594–598.
31. Malik A.S, Malik R.H. Twelve tips for developing an integrated curriculum. *Medical Teacher*. 2011;33: 99–104.
32. Ankel F. 2013. “Program Milestones: managing autonomy, context and complexity to build an expert program”. Presentation at the 2013 International Conference on Residency Education, Calgary, AB. September 26–26. Ottawa: Royal College of Physicians and Surgeons of Canada. Accessed March 24 2020. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=U3yA2e-oJNo>
33. RJ Campbell. Change Management in Health Care. *The Health Care Manager*, 2008;27(1):23–39.
34. JM Genn. AMEE Guide 23-Part 2. Curriculum, environment, climate, quality and change in medical education—a unifying perspective. *Medical Teacher*, 2001;23(5):445-54.
35. R Gale, J Grant. AMEE Medical Education Guide No. 10: Managing change in a medical context: Guidelines for action, *Medical Teacher*, 1997;19(4): 239-249.
36. JP. Kotter. It All Starts with a Sense of Urgency: Laying the groundwork for change. Harvard Business Press Boston, Massachusetts, 2008: 1-17.
37. H Loeser, P O’Sullivan, DM. Irby. Leadership Lessons from Curricular Change at the University of California, San Francisco, School of Medicine. *Acad Med*. 2007;82:324–30.
38. John P. Kotter. Change Management: Leading Change: Why Transformation Efforts Fail?. in *HBR’s 10 Must Reads*. Harvard Business School Publishing Corporation. 2011:1-19.